

A FÖLDOSZTÓ HÁBORÚ

ÍRTA

IFJ. LEOPOLD LAJOS

MIÉRT csak európai kérdés a földosztás? Miért nem fészíti Amerikát? Miért nem izgat Ázsiában? Azért, mert túl a tengeren annyi a föld, hogy nincs probléma. Ázsiában meg annyi az ember, hogy már nincs mit osztani.

Túl a nagy vizeken a farmert már csak félvállról számolják. „1920 és 1930 között, írja a tengerentúl egy neves közgazdája, az amerikai farmer élő- és holtleltára 6.5, munkája 5 százalékkal csökkent, a nyershozam mégis 17 százalékkal emelkedett. Még várható a nyershozam további 10 százalékos emelkedése s ugyanakkor a munka további 10 százalékos csökkentése. Ezzel majd megint félmillió mezőgazdasági munkás szabadul fel; épp kapóra jönnek, hogy a gyáripár emelkedő konjunktúrájának munkáskeresőtét fedezzék...” Nemcsak az Egyesült Államokban, Kanadában is egyre nagyobb földterület marad egy-egy farmercsaládra, egy-egy munkanapra. Magától szaporodik a föld az ember körül. Minek oda még birtokpolitika is? Hát van birtokpolitikája az Atlanti-óceánnak, a levegőégnek?

Brit-India és Kína együttvéve 840 millió lakosa az emberiség 42 százaléka. Maga a népsűrűség még nem magyarázza meg veszteglésüket. Egy négyszögkilométeren Belgiumban 270 lakos él, Németalföldön 242 s még az agrár Magyarországon is 95, holott Brit-Indiában csak 75, Kínában 43. Csak-hogy ez a népszám nem oszlik meg egyenletesen ezekben az óriási ázsiai birodalmakban. Ügy tetszik: együtt van meg bennük, rengeteg határaikon belül a zsúfolt óvilág s a néptelen új, ez is, az is Hindosztán, ez is, az is Kína. Talán nehezebb az ottani szüzföldre feljutni, mint elmenni kulinak a malájok mellé, vagy Afrikába. Talán nehezebb feljutni az otthoni újvilágba, mint éhenhalni a Yangce tengerszagú völgyében, vagy Ágra és Oudh között a barna hangyabolyban. Talán nem is érdemes felvándorolni bizonytalan és gyarló utakon, hogy végül is mostoha földet, rideg éghajlatot, barátságtalan

terepet találjon a bengáli és shantung-i emberfelesleg. így ottmaradtak vesztve egy-egy halálosan tömött tartományban, ahol a föld már csaknem morzsákra oszlik. „A szorosán vett Kínának, írja Paul Leroy-Beaulieu a nagy Háború kitörése előtt, 18 tartománya van, ezek közül három, Kwang-si, Kansu és Yunnan együttvéve Kína területének 23 százalékát teszi, de földjükön csak 26, 31 és 32 lakos él négyszögkilométerenkint, népszámuk még Franciaország gyérenlakott parasztmegyéit sem közelíti meg. Tülfelől Shantung-, Hónán-, Fukien és Hupey-tartományokban, amelyek területe a szorosán vett Kína egy hatoda, négyszögkilométerenkint 273, 200, 190 és 189 lélek él, több vagy annyi, mint Belgiumban.“ „Brit-India Oudh-tartományában 1911-ben négyszögkilométerenkint 206 lakost számláltak, ami háromszorosa a francia népsűrűségnek és Bengálban is (mely háromszor akkora, mint Magyarország) egy négyszögkilométerre 176 lélek esett, harmadfél-szer annyi, mint Franciaországban, de Birmában már csak 20 lakos él egy négyszögkilométeren ...“ A brit kormány óriási tőkével csapolt le és öntöz óriás völgyeket, hogy a megakadt zsúfoltságon segítsen, ámde a megtermékenyített hektármilliókat egy-kettőre elborítja megint a rájukzúduló ember-szaporulat. Kínában nem osztják: — kosárszám hordják, sziklák közé tapasztják a földet. Bengálban sóról, rokkáról prédikálnak, nem földről, ami nincs.

Amerikában még nincs, Ázsiában *már* nincs birtokpolitika. Csak a kettő között, Európában tart a feszültség föld és ember között. Európában sem a kényelmesen gazdálkodó s nem is a zsúfolt Nyugaton. Hanem Kelet s Nyugat határán a Baltikumtól a görög-tengerig. Ott még nincs vége a pornek, hogy föld van-e több, vagy ember van-e több?

EURÓPA, AMELY NEM OSZT FÖLDET.

Nyugat-Európa korán feltárt szén- és ércmedencéi mentén sűrűnlakott kövárosok települtek, amelyek sokat kiálltak a váltakozó idők viszontagságaiból. Mindig látogatott és finomodó piactereik körül kertet művelni, őlát gondozni érdemes volt. Ahol erre talaj és éghajlat is biztatta a földművelőket, mint a tenger melléki lápon, az Alpok völgyében, a Rajna dombjain, hamar tanyások kezére került mind a föld, amit a mesteremberek szorgalmával több és jobb hozamra lehetett szorítani. A szántóföldön jól összefogott a

kapa és az eső, a harmat és a napfény, megtermelte a jószágnak a klorofilt, melyhez már csak abrak kellett és istállóí figyelem. Enyhén szálltak a századok, párásán, langyosan. A kölni dóm körül szántástól takarásig másfélannyi idő maradt végezni a mezei munkákkal, mint Kelet-Poroszországban, vagy a Kárpát-alján.

Oszlott a föld magától, nem kellett osztani. Egyívású, egyrangú nép zörgette a szerszámot műhelyben és mezőkön. S ahol függést kellett vállalnia a napnyugati parasztnak, ott is leválik e burok magától, mint húsos héj a kemény dióról. A francia forradalom s a közelmúltban az ír bérlők tulajdonjogának szabályozása is csak jogi változást hoz, nem üzemit, amikor tulajdonnak nyilvánítja a már úgylis megszállt tanyásföldet. S mihelyt a dániai gabonatermelés rentabilitása megszűnik, már magától megszűnik a dán nagybirtok is.

Volt persze nyugaton is kivétel, faragtak, fűrtak ott is, toldottak, ragasztottak, hanem a veleje csak maradt: parasztnak birodalma, amelyet az éghajlat és piac jóváhagyott. *Nyugat-Európa természettől és piacainál fogva kiszagdaország. Az Isten is azt akarta, hogy az legyen.*

Van olyan nyugateurópai ország, ahol még *sokallják is* a földet. Anglia iparból, kereskedelemből ad népe zömének sokszoros kenyeret. Franciaországban a régóta veszteglő népszám magyarázza a földközönyt. Mindkét országban a parlag szaporodik, nem a parcella.

1914-ben még az angoloknak 5.7 millió hektár szántóföldjük van, 1936-ban már csak 4.8 millió. Az abervsthwythi mezőgazdasági fakultás részletes számszerűséggel megállapította, hogy Angliában és Walesben a legelőnek hagyott szántóföldön kívül ezer és ezer hektár jó rét hanyatlott legelővé, ezer és ezer jó legelő parlaggá.

A franciák 1902-től a háború kitöréséig ötnegyed millió hektár szántóföldet bocsátottak vissza legelőnek. 1913-ban Augé Laribé szerint még csak 3,793.000 hektár francia föld maradt parlagon, 1918-ban már 4,549.000, 1930-ban 5,025.000. Parlagon hagyják, nem osztják a földet.

Más világ járja keleten és délen, a barázdás szomszédságban. Egy-millió hektár körül művelnek a németek olyan hideg, rossz homokokat is, amelyekben jó, ha valamelyes rozs, krumpli, vagy zab terem, de ez is javarészt csak úgy, hogy tömik műtrágyával és az egyik évben ugarba vetett takarmányt, a másik év javára alászántják. Olyan hitványok ezek a talajok, hogy nem egy szakember sürgeti, hagyjanak fel művelésükkel. Legelőnek, rétnak túlságos szárazak, erdőnek talán megtennék. Hálátlan munkát ígé-

nyelnek a hegyvidékek mostohább talajai is, hogy szerény hozamokat is adjanak. Mégis a német földművesek 1927 és 1931 között az eke alá fogott földet csak egy százalékkal s a mezőgazdaságilag műveit területet csak 0T5 százalékkal csökkenthették, minekutána a háború kitörésétől mezőgazdaságilag műveit területüket 290.000 hektárral emelték. 1936-ban a szántóföldnek már csak 2.2 százaléka maradt ugaron... Egy Stadermann nevű Jules Verne azt álmodja, hogy harminc év alatt még 800.000 hektár német földet lehetne eke alá fogni. De a józanabbak Németország mai határain belül már csak a kémikusokban és botanikusokban bíznak, nem a hektárszaporulatban. Haber-Bosch nitrogénje nem maradt magára. Sengbusch Fischer botanikussal édesre nemesíti a csillagfürtöt, messze kitolva ezzel a még gazdaságos termelés német határát. Ugyanő a kevés föld takarékosabb kihasználására növénynemesítő-programmot dolgozott ki: igénytelen, koránérő növényeket kell kitenyészteni, mondja és hazája sovány és hideg északkeleti talajaira gondol. Oly növényeket kell a német nemesítőknek kieszelniök, amelyek nemcsak nagyobb hozamaik és fiziológiai alkalmasságuk révén, hanem *alkatrészeik előnyösebb arányával* is a sajátlag német szükségletekhez simulnak. Fehérje-, zsír- és rosttermésük nemesített arányával *változatlan nagyságú területről* is jobban és jobban fedezhetik a német közellátás élettani és technikai hiányait...

Az ugar- és parlagszaporító Franciaország déli szomszédjában Mussolini 1928 december 4-én üzen élet-halálharcot minden olasz ugarnek és parlagnak. R. Mariani szerint évi átlagban 278.000 munkás 70 millió munkanapját fordítják a Mussolini által kiszabott talaj javításokra (*bonifische*). Serpieri tanár azt írja, hogy 1931. július 1-én már Észak-Olaszországban 858.500, Közép-Olaszországban 888.000, Dél-Olaszországban 1,246.000. Sziciliában és Szárdiniában 930.000 hektár telkesítését cövekelték ki. E munkálatok Olaszország egész mező- és erdőgazdasági területének 14 százalékkal való gyarapítását jelentik. Ehhez járul még a vízszabályozással mentesített 2,623.000 és a havasokon és fásítások útján megjavított 7,460.000 hektár, e kettő együtt az egész olasz mező- és erdőgazdasági terület 35.4 százaléka. Az Agro Romano és a pontusi mocsár sok ezer hektárja ma már termőföld, vagy értékes kaszáló és a Via Appia mentén szennyes ivóvizéről és mocsárlázáról hírhedt 60.000 hektáros pusztaságon tanyák és városok emelkednek, öntözőcsatornák és kőutak futnak keresztül-kasul. „Itt e mezőn, mondotta Mussolini, küzdjük meg harcainkat. S ez az a háború, amelyet minden más-

nál többre tartunk.“ Mussolininak nincs földje, amit szétoszon. Úgy segít hát nemzetén, hogy földet teremt neki.

Németországban is — a forradalmi átalakulások idejét beleértve — módjával, megfontoltan osztják a földet. 1882—1933 között a 2 hektáron felüli birtokok átlagterülete 13.57 hektárról 12.12 hektárra, az 5 hektáron felülieké 21.8-ról 17.7-re csökkent. Az összeomlástól 1932-ig mindössze 930.000 hektárt vásároltak telepítés céljára. Közép-, Nyugat- és Dél-Németországban a terület 1 százalékát sem, Kelet-Poroszországban 3.6, Mecklenburgban, Pommerániában, Schleswig-Holsteinban 4—4.4 százalékát fordították telepítésre.

Olaszországban a nagy háborút követő évtizedben Lorenzoni tanár szerint nem egészen egymillió hektárral, a mező- és erdőgazdasági terület $\frac{1}{2}$ -s-ával gyarapodott a kisbirtok földrésze. Ez a terjeszkedés magától ment és Lorenzoni tanulságosan mutatja ki, mily jó paraszti ösztönrel követte csaknem mindenütt a kisbirtokra legkedvezőbb természeti feltételeket.

Mindkét országban — akár a telepítést, akár a szabad terjeszkedést nézzük — egyre inkább az üzem *kikerekítése* a cél, *nem az elaprózás*. A törzsöröklés, mely ma a német parasztság mélyreásott alapja, egy rangba helyezi s egyszerre kívánja szolgálni az őstermelés és a közellátás érdekeit. A birodalmi élelmiszerrend szilárd birtokállományon tartós üzemi egyensúlyban próbálja *mind a kettőt* biztosítani. E kísérlet sorsáról ma még nem lehet jóslatot mondani. De az máris világos, hogy sem Német-, sem Olaszországban a forradalmak sem hirdettek olyan földosztást, amely az *ellátatlanok* tömegével nem törődve, csak a *nincstelen* tömegeknek igyekezett volna kedvében járni. Szemben a világ angol uraival s a gyér népszámú franciákkal ezek a zsúfolt országok minden ugart sokallnak, minden parlaggal pörbeszállnak. Szemben Kelet-Európa népeivel nem osztanak földet, csak ha pazarlás nélkül tehetik. Nekik több termőföld kell, nem több parcella.

KELET-EURÓPÁBAN FÖLDOSZTÁSSAL VÉGZŐDÖTT A HÁBORÚ.

Sering úgy számítja, hogy *Oroszország nélkül is 214 millió hektár üzemrendjét és 121.6 millió ember életkörülményeit forgatta fel az a földosztás, amely a nagy Háború keleteurópai nyomában járt*. Befejeztével v. Strakosch szerint már csak minden huszadik európai hektár maradt a nagybirtok kezén.

A keleteurópai földosztás képe 1928-ban.¹
(Sering számai.)

Az 1928-ig kisajátított terület és annak felhasználása.

Ország vagy országcsoport	A földosztás kiterjedt		Ebből millió hektár		
	millió hektárra	az egész terület %-a	köztulaj- donba átvett v. lefoglalt erdő (és parlag)	az eddigi birtó tulaj- donába át- adott terület	telepítésre, kikerekít- ésre fordí- tott és ma- radékirtok
1. Finnország	1·5	4	—	0·9	0·6
2. Észtország	2·3	48	1·1	0·5	0·7
3. Lettország	3·7	56	2·1	0·2	1·4
4. Litvánia	0·8	15	0·1	—	0·7
5. Kelet-Németország	0·4	2	—	—	0·4
6. Lengyelország	1·5	4	—	—	1·5
7. Csehszlovákia	4·0	29	2·0	0·1	1·9
8. Ausztria	0·02	—	—	—	0·02
9. Magyarország	0·7	7	—	—	0·7
10. Jugoszlávia	2·0	8	0·5	1·0	0·5
11. Románia	6·0	20	0·9	—	5·1 ²
12. Bulgária	0·2	2	—	—	0·2
13. Görögország	1·3	9	—	0·5	0·8
1.—13. összesen	24·4	11	6·7	3·2	14·5
<i>Földrajzi csoportok szerint:</i>					
1—5 Északi országok	8·6	12	3·3	1·6	3·7
6—9. Középső országok	6·2	9	2·0	0·1	4·1
10—13. Déli országok	9·5	12	1·4	1·5	6·6

¹ Albánia nélkül.

² Ennek egy jelentős része, melyről statisztika nincs, már előzőleg kisbirték volt.

Az 1928-ig földhöz juttatott üzemek száma

a) az északi országcsoporthban:

Ország	Új telepek		Önálló üzemmé kikerekített zsellér földek	Tulajdonba adott bérletek
	mindössze	ebből önálló összesen		
1. Finnország	22.500	15.200	10.200	97.000
2. Észtország	33.400	29.400	—	27.000
3. Lettország	64.300	59.700	12.800	6.800
4. Litvánia	36.000	20.000	19.000	—
Együttvéve	156.200	115.300	42.000	130.800
Ehhez:				
5. Kelet-Németország	16.100	8.500	27.500	—
1—5. összesen	172.300	123.800	69.500	130.800

b) a középső országcsoporthban:

Ország	Új telepek		Önálló üzemmé kikerekített zsellérföldek	
	mindössze	átlagnagyság hektár	mindössze	átlagnagyság hektár
6. Lengyelország	109.100	—	200.300	2·2
7. Csehszlovákia	1.700	16·0	303.000	1·38
8. Ausztria	700	12·0	2.200	6·3
9. Magyarország ¹ . . .	548.500	—	113.300	2.0
6—9. összesen	660.000		618.800	

¹ Ebből 258.200 házhely átlag 0.22 hektár területtel; 290.300 törpebirtok átlag 1 hektár területtel.

c) a déli országocsoportban:

Ország	A juttatottak száma	Felosztott terület millió hektár	Átlagnagyság hektár
10. Románia	1.369.000	3·6	2·7
11. Jugoszlávia ¹	256.000	0·5	1·5
12. Bulgária	17.000	0·06	3·5
13. Görögország ²	229.000	1·3	5·0
10--13. összesen	1.871.000	5·46	—

¹ Jugoszláviában a felosztott egész terület (2 millió hektár) fele 132.941 kmetkööttség felbontására esik, negyedrésze erdő.

² Beözönlő menekültek ellátása.

Németországon, Ausztrián és Magyarországon kívül mindössze 2·9 millió mezőgazdasági üzemet alapítottak, kerekítettek ki, vagy tettek bérletből tulajdonná.

A vérünkre menő országokban a földosztás 1928-ig az egész mezőgazdasági terület következő százalékait vette igénybe:

Ország	Románia	Csehszlovákia	Magyarország	Jugoszlávia
%	297	14.1	9.7	4.6

Az egész mezőgazdasági terület arányszáma szerint Románia a harmadik helyen áll Görögország és Lettország mögött, Csehország a hatodik helyen Észtország és Litvánia mögött, Magyarország a hetedik helyen Csehszlovákia mögött, de Lengyelország, Jugoszlávia, Finnország és Bulgária előtt.

A magyarság földhelyzete a megszálló országokban különösen két szempontból látszik tragikusnak:

A Regát földosztása javarészt már parasztbérlők kezén lévő, de tulajdonjogon nagybirtokos területeket alakított át kisbirtokká. A parasztbérlő és nagybirtokos közé a Fortunátus Imre idejére emlékeztető főbérlő ékelődött volt be, aki a paraszt bértartozását behajtotta és a maga közvetítő uzsorájának levonása után az abszentista nagybirtokoshoz juttatta. A Regátban a nagybirtok a legtöbb esetben előbb sem jelentett nagyüzemi hasznosítást, mint ahogy a répáról, amely vízben megdagadt, nem mondhatjuk, hogy az a répa nőtt. Amikor a földosztás Fortunátus Imrét eltávolítja s a nagybirtokos tulajdonjogát megszünteti, csak vagyoni jogi

változást eszközöl. Más volt a helyzet Erdélyben és Bánátban. Ott lelke volt a nagybirtoknak. Különleges munkafeladatai, üzemi előnyei voltak. Szervesen nőtt szerves egésszé. Hozamai nagyobbak voltak az átlagnál. Sok helyen vezette a többit.

Másik tragikum a megszállva osztott magyar földnek, hogy *alacsonyabb kultúrfokú államkeretbe került, nem úgy, mint a Baltikum parasztjai, akik alacsonyabb kultúrfokot ráztak le magukról*; Csehország is csak annyiban kivétel, hogy a megszállók mezőgazdasági kultúrája ugyan belterjesebb volt, mint a megszállottaké, de ezek *elestek azoktól az előnyöktől, amelyeket heterogén talajuk, heterogén éghajlatuk jelentett, amíg a meleg és fátlan alföldi rónasághoz fűződtek*. A megszállt Felföld odakerült répaföldjével, sörárpájával a cseh-morva répa-és árpaföldek tövébe: emitt is, amott is könnyen terem a hús, nehezen a zsír; a hódítónak és a hódítottnak egyképen sok a fája, Bergengóciája. Tetejébe még a hódítás — nagy átkára a kárpátalji parasztnak — kelet felé elcsúszott, mintha valaki kiejtette volna a kezéből. „Légtávolságban, mondja Hassinger tanár, a csehországi Éger a felsőtiszai Máramarostól 930 kilométer távolságban van, úgyhogy Éger közelebb van Londonhoz, mint Máramaroshoz, ahol aztán szélességben már csak 70 kilométer csehszlovák terület van. Prágától Ungvár gyorsvonaton 20 óra. Csehszlovákia határhossza nem kevesebb, mint 3800 kilométer, csaknem háromannyi, mintha ugyanekkora terület köralakú volna...”

Egyszerre kétfelől sújtott így a Végzet a megszállt országrészek magyar földművelőire. Szenvednek a politikai érdekű földosztás miatt. De szenvednek azért is, mert osztva, vagy osztatlanul: kisebb sors várakozott rájuk a megszállók alacsonyabb kultúrája, vagy legalább is okszerűtlen országhatára miatt.

Hogy csak a legdultabb utódállamot és annak is csak két föterményér vessük egybe a magunkéval, 1928—34 átlagában (amikor Románia a földosztás „átmeneti“ bajait már jól kiheverhette) *termett*:

	Magyarországon	Romániában	Magyarországon több termett
	q hektáronként		a román termés %-ában
búza	13'57	9'24	+ 47
kukorica	13'01	10'66	+ 22

Románia 3 millió hektár körül termel *búzát*. Ha *magyar hozamai* volnának: 1 millió hektárral kevesebb búzaföldre volna szüksége, hogy ugyanannyi termést takarítson be, mint amennyit ma betakarít. 4.6 millió hektár

körül termel *kukoricát*. Magyar hozamokkal ugyanezt a kukoricatermést 800.000 hektárral kisebb területről takarítaná be. Együttvéve már ez a két tétel a Romániában felosztott minden föld felének felel meg. 47 százalékkal kevesebb búzát, 22 százalékkal kevesebb tengerit termelnek 7.6 millió hektáron 5.8 millió helyett azok, akik Magyarországot felosztották és a felosztott országban felosztották a nagybirtokot.

A csonka-magyar földtulajdon demokratikusabb elosztásához az 1921: XXXIV. és az 1924: VII. törvénycikk alkotja meg az első gyakorlati jelentőségű jogi keretet. E törvények alapján 1921-től 1931-ig a közép- és nagybirtok területéből 598.161 hektárt vettek igénybe s ebből 259.696 házhelyet és 425.022 új törpe- és kisbirtokot létesítettek. E birtokbaadásokon felül 89.420 hektárt fordítottak kisbérlet alakítására. 1937-ig a vitézi telkek nemes keretében 4253 telket osztottak együttvéve közel 40.000 hektár területtel. A birtokreform demokratikus irányát jellemzi, hogy mindössze 8550 hektár kisajátított területet fordítottak 100 kát. holdnál nagyobb birtokok létesítésére (1.4%).

1931 végén, az 1921—24. törvényekben megalapozott birtokreform földosztásának befejeztével szántóföldünk, mely egész országterületünk 60 százaléka, már $\frac{2}{3}$ részben kisbirtokosok kezén volt. Szöllőssy Zoltán számai szerint ebben az időpontban *házánk birtokmegosztásának üzemágankint* a következő képe van:

Birtoknagyság	Szántóföld	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Földadó alá nem eső terület	Egész terület
	1000 katasztrális hold								
50 kat. holdon alul	5.659	150	625	312	258	168	13	372	7.557
50—100 kat. hold	587	5	72	14	89	34	4	49	854
100 kat. holdon felül	3.472	34	466	43	1.390	1.701	36	616	7.758
Mindössze	9.718	189	1.163	369	1.737	1.903	53	1.037	16.169
Az egész terület százalékában:									
	60·1	1·2	7·2	2·3	10·7	11·8	0·3	6·4	100
Az egyes üzemágak százalékában:									
50 kat. holdon alul	58·2	79·6	53·7	84·5	14·9	8·8	24·9	35·9	46·7
50—100 kat. hold	6·1	2·4	6·2	3·7	5·1	1·8	6·9	4·7	5·3
100 kat. holdon felül	35·7	18·0	40·1	11·8	80·0	89·4	68·2	59·4	48·0

Az 5 kát. holdnál kisebb üzemek száma 1925-től 1930-ig 423.000-rel, területük 418.000, szántóföldjük területe pedig 262.000 kát. holddal emelkedett. Az 5—20 kát. holdas nagyságcsoportban az üzemek száma 28.000-rel, területük 208.000, szántóföldjük területe 114.000 kát. holddal gyarapodott. *Az ország területének 53.6 százaléka, az ország szántóföldjének 67.3 százaléka 1930-ban 100 kát. holdasnál kisebb birtokosok kezén volt. Az 1936: XXVII. törvénycikk első évében további 28.962 kát. hold került 4500 kisember kezére.*

Az üzemek száma és egész területük 1935-ben, az újabb földreform-törvény күszöbén, nagyságcsoportonként a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1937-ben közzétett összeállítására szerint a következőképpen alakult:

	0-tól 5 kát. holdig	5-től 100 kát. holdig	100 és több kát. hold	Mindössze
1. Az üzemek (üzemrészek száma)	1,440.710	443.442	14.075	1,898.227
2. Az üzemek egész területe kát. hold ..	1,933.345	6,662.722	7,485.777	16,081.844

A nagyságcsoportok változását 1925-től 1930-ig Sajóhelyi alanti táblázata tükrözteti:

A szántóföld 1000 ket. holdakban 1930 végén több (+), vagy kevesebb (—), mint 1925-ben.

Üzem nagyság :	Gyarapodás v. fogyás :	Üzem nagyság :	Gyarapodás v. fogyás :
0—1 kat. hold	+ 66	} 0—200 kat. hold	+ 461
1—2 „	+ 85		
2—3 „	+ 42		
3—5 „	+ 70		
5—10 „	+ 76		
10—20 „	+ 39		
20—50 „	+ 60		
50—100 „	+ 8		
100—200 „	+ 15		
200—500 „	— 25		
500—1000 „	— 39	} 200 kat. holdon felül	— 459 ¹
1000-en felül „	— 297		

²A 2000 kat. holdnyi eltérést kikerekítések okozták.¹

A FÖLDOSZTÓK ÉS ELLENFELEIK. INDÍTÉKAIK. ÉRVEIK.

Tizenhárom keleteurópai ország területének 11%-ára terjedt a földosztás, amely a nagy Háborút nyomon követte. A felület, amelyet Kelet-Európa földjéből szétszaggattak, Magyarország szántóföldjének ötödfél-szerese. Ez az óriási osztozkodás csaknem egyidőben kezdődött és nem nagy időkülönbséggel fejeződött be Európa északi és déli sarkai között. Mégis: — annyifelé és annyiféleképen ment végbe, hogy éppen csak *egy* okkal nem lehet valamennyit megmagyarázni. Csak mást jelent a kmet-földek felbontása a régi török uralom területén és mást az észti parasztek telepszerezése a balti lápokon. Itt és ott földrajz és történelem más és más okokat helyezett homloktérbe.

S még ugyanazon okok közül is egyik országban az egyik, a másik országban a másik hatott mélyebbről s nyomatékosabban. Váltakozó szívóssággal hatolnak be az okok a különböző népek és néprétegek tudatába, ahol aztán egy részük *szándékká alakul*.

S mint ahogy váltakozik a *földosztók* szándéka, az, amit akarnak, akként sokféle okból, indítékból támad fel az *ellenállás is*, amely a régihez ragaszkodik, mert benne a közérdeket félti, vagy a magáét szeretné megtartani.

Mi volt a népek lelkében, amikor földjüket osztani kezdték? Mik voltak a földosztás motívumai? S miért ellenezték, akik szembeálltak vele? Csak az a célunk, hogy jobbra és balra átvilágítsuk a terepet, ismertetve mindkét felfogást, nem adva súlyelőnyt sem az egyik, sem a másik bajvívónak.

A motívumok és érvek harcában az *erkölcsi* erők mérkőzése a leg-nemesebb. Ezek a Háborúban támadt egyensúlyzavart törekszenek ki-egyenlíteni. Sokasodni látják a bomlás erőit s védekeznek. A *népszám* tartalékát törekszenek megszilárdítani. Ezért szaporítanak az *egész család* munkájára, vagy eltartására elegendő birtokokat. Mások épp a fonákjáról nézik a föld bomlását. Szerintük a *birtokelaprózás* gyengíti a *társadalom szilárdságát* és kedvez a véletlenül élen maradó, *konjunkturális* erőknek. Hallatszanak itt és ott kevésbé fennkölt sürgetések és aggodalmak is. Már nem erkölcsiek, csak *politikaiak*. Egy oldalon olyanok is sürgetik az osztást, akik a tömegre számítanak, neki hízelegnek, mások baljós próféta-arccal törekszenek fenntartani kiváltságukat. Van aki a *gazdasági* érdeket félti, az egyik attól, hogy még *sok* a nagybirtok, a másik attól, hogy

már kevés. Mindkettő a kifogásolt nagyságkategória külön termelékenységét hangoztatja. S hol a belső, hol meg a külső piacokról állítja, hogy éppen azokat a terményeket vásárolnák szívesen, amelyeket egyik, vagy másik birtoknagyságon lehet eredményesebben megtermelni.

Kelet-Európa parasztországaiban a földvagyon áll legközelebb azok foglalkozásához, akik mindenkinél több vért hullattak. A mai Magyarországról írja vitéz Mike Gyula: „A 155.799 főre becsült halottból és halottnak tekinthető eltűntből az egész veszteség 69.75 százaléka esik a kereső férfinépeségnek 49.83 százalékát tevő östermelő férfinépeségre. S ezek között is legnagyobb a vesztesége a mezőgazdasági munkások csoportjának (63.910 halott), akiknek a kereső mezőgazdasági munkásokhoz viszonyított veszteségi arányszáma (128.64 ezrelék) csaknem háromszorosa az országos arányszámnak.“ A Háború alatt Lengyelország lembergi vajdaságában a lakosság 4 százalékkal csökkent, Poléziában 40 százalékkal. Német források a román hadsereg háborús veszteségét 159.000-re, a kis Szerbiáét 690.000-re teszik. Részben alacsony kultúrájú egészségügyi viszonyaik miatt is a mozgósított létszámból a románok 20, a szerbek 29 százalék halottat vesztek.

Kelet-Európa lelkiismeretét már a Háború derekán kezdi nyugtalanítani, hogy félelmetesen gyűl az erkölcsi tartozás különösen a föld népével szemben. Az állam nyakig úszik mindenütt az adósságban. A készleteket felélték. A közpénztárak üresek, ha nincsenek megtömve még, vagy már értéktelen papírpénzzel. Minden hivatalra ezren jelentkeznek. A gyárak leszerelő holnapja legalább is bizonytalan; hová tegyék majd a visszazönlőket, mikor a hadigyártásnak is épp vége szakad? Aki már érzi tagjaiban a készülő vihart, csak a földbe fogódzik, csak azon osztozik más-sal: — mi egyebet oszthatna Kelet-Európában? Az utódállamok földreformirodalmában sűrűn ismétlődik, amivel Serbán román miniszter okolja meg, vagy menti a földosztás első, rajtaütő időszakát: „A birtokreform, írja Serbán, a politikai okosság és társadalmi előrelátás ténye volt. Gazdasági megfontolások nem szabhatták ki mértékét.“ Hellwege meg azt írja az 1920-i első lengyel birtokreformról, hogy földosztó radikalizmusával „a bolsevista agitációt és a front felbomlását igyekezett megakadályozni“.

Voltak az utódállamokban is elegen, akiket a lelkiismeret hajszolt, hogy a parasztságuk rovására billent erkölcsi rendet gyors földjuttatással állítsák helyre. Az értelmiségi középosztály, mely az utódállamok törvényhozását és közigazgatását nagyhirtelen kézbe vette, javarészt elsőíziglen

paraszti származású volt. Érzésvilága még közelállt a földes szobákhoz, melyek gondját, vágyait, nehéz életét, szűk látókörét mohón szólaltatta meg parancsban és törvényszakaszban. Amiről az oroszok hatvan évvel korábban komoran hömpölygő regényeket írtak, most sietős prágai jogszabályokban kerül a *národni vybor* elé.

De a régi rend féltői nem ok nélkül hivatkoztak arra, hogy a szertelen sietségben mégis nagyobb része volt az ijedtségnek, mint a lelkiismeretnek. W. Flöter azt állítja, hogy a csehszlovák birtokpolitika nyers radikalizmusát 1918—19 telén tömegfelvonulások csikarták ki a megriadt nemzeti tanácstól, melyben a kisebbségi népek képviselői nem kaptak helyet. „Az agrárreform, írja Jugoszláviáról Franges zágrábi tanár, azon az egy halhatatlan érdemén kívül, hogy a kmet-kötöttséget végleg megszüntette, gazdasági nézőpontokkal nem törődött. A végrehajtást demagóg irányzatosság jellemzi, amely csak arra volt jó, hogy — sokszor nagyértékű uradalmak szétदारabolása árán is — a politikai csatlósok mentői nagyobb számát nyerje meg magának.“ Amikor Ferdinánd román király 1917-ben ideiglenes fővárosában, Jassyban hirtelen megígérte a legradikálisabb földreformot, ezt Jorga szerint benső emberei unszolására tette, kik már királyuk személyes biztonságáért is aggódtak.

Nemcsak a *terror* hatott az ijedtekre. A nagy Háború Kelet-Európa-szerte megnövelte a földnélküli tömegek *erkölcsi súlyát is*. Egyszerre sokkal többet jelentettek a nemzetek életében, mint amennyiről a múltban a közvéleménynek tudomása volt. Szó sincs róla: — véreztek azok is a nagy Háborúban, akik valamikor címert és birtokot kaptak hasonló helytállásukért, de most senki sem állíthatta, hogy jobban véreztek volna, mint a név- és földnélküliek. A nagy Háború már javarészt mechanikus mérkőzés volt, melyben Toldi és Holubár bajvívása helyett sisakrostélyos ütegek söpörtek el sisakrostélyos tömegeket. Már pedig ezek sorában a társadalmi berendezkedéseknek megfelelően nagy többségük volt a vagyontalanoknak s a vagyontalan hősi halottak közül is mint fekete óriás magaslott ki Földnélküli János háromszoros arányszáma. „Már hogy is maradhatna hadseregünk — mondotta Japán mostani miniszterelnöke — közömbös a föld népének sorsa iránt, amikor a japán hadsereg zöme parasztfiúkból áll!“

Vannak lelkek, amelyek nem rongyolódnak, csak tisztulnak a viharban. Ezeket megütötte a gondolat, hogy akik visszatérnek a nincstelenek közül, megint csak nincstelen s tán az eddiginél is nincstelenebb sorba

kerüljenek, mintha közben semmi sem történt volna. Nemcsak a demagógok ajkán, a legjobb szívekben is kibírhatalan gondolatként jelent meg, hogy a leginkább helytállót máról-holnapra megint csak szekérre rakhassa a kiöregedés, vagy hogy kimaradhasson a harmados kukoricaíöldből.

A túlsó végen meg erkölcsi engesztelést sürgetett a hadinyereség. S akik nemcsak baj nélkül, de irigyelt haszonnal fejezték be a Háborút, nem is nagyon bánták, ha a rongyos mundérban hazaözönlők figyelme inkább a földvagyon felé fordul.

A birtokpolitika itthoni érvei közt is, mint nem gyógyuló ütés, még húsz év múltán is ott piroslik az élen a *véráldozat*. S hogy nem *neki* jutott a java jutalom, mostanig haragot gerjeszt. Nemcsak a hadviselt hangulatú 1920: XXXVI. t.-c. 26. §-a, hanem 16 évvel utóbb az 1936: XXVII. t.-c. is különböztetni kíván, megokolni segít, amikor a mozgósítástól 1936-ig szerzett földbirtokra kimondja, hogy a birtokos már egyharmad akkora birtokból átengedésre kötelezhető, mint a régebbi földtulajdonosok. A lélektan azt tanítja, hogy a hangulat nem marad szigorú keretben, mint a fogalmak, hanem úgy terjed szét, mint itatón a tintafolt: — a háborús gyarapodás is oly neheztelést váltott ki, mely sokszor méltánytalanul általánosít. Nem is lehet aggálytalan a jogelv, amely csak évszámokban tudja magát kifejezni. Mégis jól mutatja a Háború mély nyomát leiken s törvényeken. S hogy az egyszer megütött lelkiismeret a nemzedékeken mint rezeg tovább.

Nálunk elsőnek Prohászka püspök állapítja meg a vérhullatás erkölcsi igényét. A Gazdaszövetség 1916. tavaszi közgyűlésén a 10.000 holdnál nagyobb hitbizományi, egyházi és alapítványi birtokok 15—35 holdas örök-bérletre való szétbontását követeli, hogy a hadviselt katonák e kisbérleteken tűzhelyeket alapíthassanak. A kötött birtok ily népies használatát utóbb Tisza is járható útnak mondja. Ebben az időben a tűzvonat még szilárdan áll. Nem fejvesztett háborúvégi ijedtség, nem zöldkáderek nyomása készíteti Prohászkat, hogy a nemzetet emlékeztesse a nagy tartozásra azokkal szemben, akiknek Nyírő szavával annyiok sincs, hogy lehulló könnyecseppjük elférne rajta.

A nagybirtok igénybevétele ez adósság törlesztésére nem látszott igaztalannak. Első nézésre a higgadtak is sokallták rengeteg terjedelmét. Hiszen még 1935-ben is az ezer holdnál nagyobb földbirtokosok száma a csonka hazában 1560, nem is egészen 1 ezrelék, holott birtokolt földterületük 3,962.000 kát. hold, a földbirtok területének 24.6 százaléka. A másik

végen az egy holdnál is kevesebbet bíró földtulajdonosok száma 776.447 s a rengeteg népszámra eső egész földbirtok csak 312.403 kát. hold. Hogy a nagybirtok szántóföldi aránya mily sokkal kevesebb s hogy mily sok hasznára lehet a kisebb birtoknak s a birtoktalannak a nagyobb felület is, arra a tragikus fordulatok viharéveiben nem eszméltek higgadtan még a higgadtak sem. Az Eszterházy- és Wekerle-kormányok már a vihar kegyetlen közeledtét érzik, amikor a földet emlegetik, a sokszor-segítőt. Szándékukat, szavukat magtalanul fújja el a feltámadó ítéletidő. Az erkölcsi jóvátétel szándéka mozgatta a népköztársasági reformerek jobb törekvéseit is. Csakhogy akkor már hamarkodást szült a közriadalom s a puha parancs elnézte a garázdaságot; mikor aztán az elmélet próbálkozott a renddel, csak vitatkozott és bíbelődött, mert jobban tudta Kautskyt s Dávidot, mint a jászkun redempciót. Ebből csak szerbtövis nőtt a sokgazdájú udvarokban s nem, mint végeszakadatlan tanácskozmányokon mondogatták: „holland vetemény és belga üvegház“. A végén mindenki a reformot szidja: — az úr, mert attól koldul, a szegény, mert még szegényebb.

Már 1937-et írunk, mikor a véráldozat jutalmát a jogalkotó más értékálló javakban is ki meri szabni, nem épp csak földben.

A földosztás, mely a Háborút követte, birodalmak felosztásával esett egybe. Az országdarabokból új országok támadtak, régiek kigömbölyödtek, vagy megnyúltak. A népek aránya nagyot görbült fel- s lefelé s néha visszajára fordult az új határok között. A birtokpolitika *eszközzé* süllyedt e fordulat során. *Kiszorul a tisztán gazdasági kategóriából.* De nem avégre, hogy erkölcsi kategóriává magosuljon. Amikor földet osztanak, *már nem a gazdaságost keresik, nem is a gyengébbet, hogy bátorítsák, nem a földönfutót, hogy kibékítsék.* Kiszorítják a legjobbat is. A keveset is kiforgatják. Elutasítják azt is, akinek semmije sincs azon az egy bűnén kívül, hogy a nyelve, nemzetsége más. Beültetik az elrablóit otthonokba a viszonyokkal ismeretlent, híres gazdák helyére az iga híján mozogni sem tudót s bitangolják vele a bizonytalan országhatárt. Minden más híján egy érdeme elég: — hogy nyelvre, nemzetre többsége *neki* van.

Kelet-Európa 250 millió lakosát sodorta magával az emberi és mezei sorsfordulat s ha Oroszországot külön vesszük, még mindig többet 120 milliónál. Sering 1929-ben Oroszország nélkül 14 oly európai állammal számol, amelyekben a Háború után földosztásra került a sor. Ezek területe, népszáma, népsűrűsége (Sering számai):

Állam	Terület 1000 km ²	Lakóinak száma	
		ezrekben	km ² -en
1. Finnország ¹	343.6	3,365	9'75
2. Esztország	47,5	1.107	23.3
3. Lettország	65.8	1.845	28.0
4. Litvánia	53.2	2.029	38,1
5. Lengyelország	388.4	27.177	70.0
6. Csehszlovákia	140.4	13.613	97.0
7. Románia	294.2	17.200	58.5
8. Jugoszlávia	249,0	12.017	48.3
9. Bulgária	103.1	5.483	53.2
10. Görögország	127.0	5.536	37.5
11. Albánia	45.0	832	18.5
12. Ausztria	83,8	6.535	78.0
13. Magyarország ²	92.9	7.980	85.9
14. Keletnémetország ³	170.8	12.869	75.4

¹ Finnország egy, de jó példa, mily óvatosan kell értékelni e számsor párhuzamát. Lakói 65 százaléká földműves, de területének csak 6.2 százaléka szántóföld!

² 1920. népszámlálás.

³ Berlin nélkül.

Sering szerint, a Finnország nélkül 9 államból álló első országcsoport orosz hatás alatt, az addig érvényes jogelveken átgázolva, forradalmi úton hajtotta végre a földtulajdon új felosztását. Németország, Ausztria, Finnország és a forradalmi birtoktörvények érvénytelenítése után Magyarország is¹ nyugateurópai szellemben beérte azzal, hogy építsen és nem nyúljon a hagyományos jogi és társadalmi rendhez.

Az első országcsoport földosztásának kíméletlenségét nemcsak a forradalmibb lélek magyarázza, hanem az a törekvés is, hogy a birtokreformot többségük és határaik megerősítésére, kisebbségeik elnyomására, szóval *nem-gazdasági* célokra használhassák fel. Még D. Mitrany is, aki Carnegiekönyvet írt a román földosztás megvédésére, kénytelen megváltani, hogy

¹ Figyelemreméltó Ihrig tanár számítási módszere, amellyel azt vizsgálja, a többi földosztó országokhoz viszonyítva mily terület került *nálunk* felosztásra és mennyire aprózódott el? „Romániától (és talán Jugoszláviától) eltekintve, — írja Ihrig — mi akartuk egyszerre a legtöbb új gazdát teremteni. Ebben a törekvésünkben annyira ragadtattuk magunkat, hogy 1925-től 1930-ig 1,139.000-ről 1,598.000-re szaporodott a gazdaságok száma, vagyis öt év alatt 40 százalékkal... 1925—30 között 363.000 két holdon aluli törpebirtok keletkezett, ami ezen, nálunk már amúgy is elég nagy számban képviselt birtoktípus egységeinek számát 49 százalékkal növelte.“

„egyres agrárországokban a változás indító okai között ott volt az a tény is, hogy *a földbirtokosok zöme nem volt ugyanolyan nemzetiségű, mint a parasztság*“.

A sokszerűen elágazó, sok név alatt lappangó erőszakot lehetetlen egyenként kifejezni és túhegyre venni. Csaknem általános tünet, hogy *a felülkerekedett nemzetiség javára és a kisebbség rovására tesznek néha takargatott, néha nyersen megvallott különbséget*:

- a) a kisajátítottak kiválasztása,
- b) a meghagyható birtokmaximum,
- c) a kisajátítás és kiosztás között eltelő időben az állami vagy bérleti kezelés,
- d) a kisajátított föld ára, hasznbéré s a kártalanítás aránya,
- e) a fizetés módja (idő, kamat, árfolyam, közteherbetudás) és
- f) a földhöz juttatottak kiválasztása dolgában.

Az összeomlás éveit Ady szava jellemzi: „Valami mást, akármit.“ A forradalmak, amelyek a nagy Háborút követték, nem terjedtek, mint múlt korok forradalmi, járványszerűleg. Éppen abból támadtak, attól erősödtek lebírhatalanná, hogy mindenki véleménye mindenkiétől *különbözött*. Térben és időben egyre ritkábban hallatszott az a kifejezés, hogy: „én is“. Mindenki mást akart. Mást, mint ami *eddig* volt. Mást, mint a *ióbbiek*. Az ernyedte embertömeg öt év véres börtöneiben egymásra únt. A nyelvkinés atomizálódott. A szavakat magának értelmezte mindenki. Számológységnek már csak a föld maradt.

Akik a rendet mindenkire értékesnek tartják: közérdekből, akik társadalmi helyzetüket rend nélkül nem tudják fenntartani: e helyzetet féltve a földre gondolnak. A föld nem semmisül meg. Nem lehet odébb tolni. Mennyisége korlátozott s ez természetes rangot ad neki. *Még mielőtt emberi lény rátette volna lábát, a föld már a konzervatív világnézethez tartozott*. Nemcsak a Vendée pártfogolta a királyt, a svéd parasztság is bevonult Stockholmba, hogy a monarchia mellett tüntessen. Svájc földműves-vezére, Laur csak úgy, mint Björklund a magas északon s Nagyatádi Somogybán nemcsak a paraszt boldogulásáért küzd, hanem azért is, hogy a nemzet hagyományai el ne enyészzenek. Amikor a porosz királyok számontartották s megvédték parasztjaikat, azokra a földműves-családokra gondoltak, amelyek ötszáz éve ülnek egy helyen. A hesseni Schwalmban olyan parasztudvar is van, amely már 1467-ben a mai birtokos-család kezén

volt, Felső-Bajorország Fontasch-Hof nevű paraszttanyáját már 1336-ban, a Geitau Oberöstner nevű tanyát 1329-ben említik az okiratok. A hangenbergi Jodlbauerhofban 1453 óta ugyanaz a parasztcsalád gazdálkodik. „Oly udvarok is, mondja Hainisch, amelyeket a cisztercita apátság már a XVII. században alapított az ausztriai Zwettelben, fiágon felerészt ma is az ös-szerzők kezén vannak.“ A salzburgi Köstendorf községben tucatjával vannak paraszttanyák, amelyek 200—300, sőt több éve vannak ugyanazon családok birtokában. „Amerikában — teszi hozzá Hainisch — a birtokváltozások % része adás-vétel és 14-e apáról fiúra szálló örökség. Ausztriában fordított az arány.“

Az általános felbomlásban, amely a nagy Háborút követte, a földtulajdon töve-gyökere látszik az egyetlen tényezőnek, amely még egybetartja a társadalmat és szilárdítja az államot.

A nagy birtokvagyon maga is észbekap, hogy kevesedmagával van. Ha meg akarja tartani azt, amije maradt, okosabb, ha a fenntartó és szilárdító paraszti tömeget nem akadályozza, hanem erősíti. Már jóval a Háború előtt ebben a szellemben tömörítik a német nagybirtokosok a Bund dér Landwirtet. Nagy-Magyarország húszmilliós népének a „kicsiny tűzhelyekről“ ad programot a nagybirtokos Károlyi Sándor s másfél évtizeddel az összeomlás előtt hangoztatja az azonos érdeket Bernát István *Agrárpolitikája*. „Logikus, írja ez időkről Mattyasovszky Miklós, hogy a nagyvagyon csak úgy tartható fenn, ha sok kisvagyon lesz mellette érdekelve. Ennek eléréséhez a nagyvagyon egy részét is fel kell áldozni. Tehát a túlnagy földbirtokot és a földnélküli néposztályt apasztani, a kis földbirtokot szaporítani kell.“ A nagybirtok csak *tulajdoni* megtartásával *kisbérieretekre való üzemi felbontásáról* is szó esik, de nem sok: féltik tőle a birtok átlagát. Írország és Japán tragikus példái sem javallják a kisbérierét! megoldást.

Nemcsak nálunk, de nálunk különösen sokat vitatkoztak *a népsűrűség és a birtokmegosztás okviszonya felől*. Egyetlen közérdekű problémánkat sem fogták meg olyan statisztikai elnagyolással, mint ezt a legfontosabbat. A *nagybirtoknak* csak országos arányát emlegették, de nem, hogy viszonylag mennyivel kevesebb e százalékban a szántóföld. A *hitbizománynak* csak földarányát, s azt nem, hogy abban az erdő aránya háromszoros. A másik oldalon a *törpebirtoknak* csak szántóföldi tehetetlenségét s azt nem, hogy belsőségnek, családok otthonának megbecsülhetetlen. A nagy földtömegeket országbénító tehernek emlegették s mintha annak csökken-

tését csak az erőszak, vagy legalább is a törvény parancsa munkálná. *Holott oszlott bizony az szép csöndesen magától is, akkor is, amikor reform nem volt.* 1905—13-ig Tékái szerint közel egy millió nagymagyar holdat parcelláztak, 1913—22 között 292.000-et és első nagy földreformunk befejezte után, 1928—35 között 112.000 hold jutott az ötven holdnál nagyobb birtokok forgalmában parcellások kezére.

Több alkalommal, írja 1936 végén Némethy Béla, felhozták a nagybirtok káros hatásának szemléltetésére, hogy a Dunántúlon, ahol a nagybirtokarány 34.8 százalék, az egy km²-re eső népsűrűség 72.8 lélek, míg az Alföldön, ahol a nagybirtok aránya csak 25 százalék, az egy km²-re eső népsűrűség 115.5 lélek. Szóval, hogy az Alföldön minden négyzetkilométeren átlag 42.7 lélekkel élne több ember, mint a Dunántúlon, „a nagybirtok hazájában“.

Ha igaz volna, az Alföld e *többlete* megfelelné a francia parasztvármegyék egy-egy négyzetkilométerre eső egész lakosságának. Hanyatt-homlok neki kellene látnunk, hogy az utolsó szilánkját is szétfaragjuk annak a Dunántúlnak, amely minden négyzetkilométeréről 42.7 magyart üzött le nagybirtokai merev torlaszaival.

Csakhogy, mondja Némethy, „az Alföld 115.5 lélekszámában bent van például Budapest és környékének lakossága és bent van az egész ország-rész mindenféle foglalkozást űző népessége; a területi adatokban pedig bent vannak az erdők, legelők, nádasok és földadó alá nem eső területek. Ha az egyik esetben az erdőket, legelőket, nádasokat és földadó alá nem eső területeket is belevesszük az ország egész területéből, a másik esetben pedig csak a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági területből indulunk ki, akkor a birtokmegoszlás két elütő képet mutat“. *Erdők, legelők, nádasok és földadó alá nem eső területek nélkül a birtokmegoszlás aránya a kisbirtok javára 12.9 százalékkal emelkedik, a középbirtok terhére pedig 3.3 százalékkal s a nagybirtok terhére 9.6 százalékkal csökken. A birtokmegoszlás aránya Némethy szerint:*

Nagyságcsoport	a) Ha az ország egész területéből	b) Ha a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági területből
	i n d u l u n k	k i
	%	%
100 kat. holdnál kisebb birtokok	52.2	65.1
100—1000 kat. holdas középbirtokok	18.3	15.0
1000 kat. holdon felüli nagybirtokok	29.5	19.9
	<u>100.0</u>	<u>100.0</u>

Ez a helyesbített tábla azt mutatja, hogy a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági területen a hazai birtokmegoszlás meg sem közelíti a közszájon forgó aránytalanságot. Némethy mégis úgy látja, hogy a vármegyék azon csoportjában, ahol a nagybirtok aránya a 20 százalékot meghaladja, az 1 négyszögkilométerre eső népsűrűség már 64.2, ahol pedig a nagybirtokarány csak 15.9 százalékos, ott a népsűrűség már 70.0 lélek: „A kisbirtokok 44.416 km²-et kitevő vidékén minden négyszögkilométeren majdnem 6 lélekel több mezőgazdasággal foglalkozó ember él, mint a nagybirtok 21.444 kilométernégyzetet kitevő területén.“ Mindössze 10 százalék népsűrűségkülönbség marad így a 60 százalék helyén, amelyet a közhiedelem a „kisbirtokos“ Alföld javára s a „nagybirtok hazájának“, a Dunántúlnak terhére emleget. Némethy említi ugyan az időszakai mezőgazdasági munkásokat, akiket a népszámlálás december 31-i időpontjában nagy- és közép-birtoki munkahelyüktől távol vettek számba, de tagadja azok számbavételének jelentőségét. Pedig nem kétséges, hogy számbavételükkel a nagyobb birtokkategóriák népsűrűségében már legfeljebb ha olyan különbségeket találna, amelyeket nem a birtok nagysága okol meg.

Hogy a gyalogember a régiek szavajárása szerint „ekéssé-szekeressé“ emelkedjék s az emelkedésen előbb-utóbb rajta ne vesszen, a magyar Alföld átlagában vagy 25 kát. holdos birtokot kell egy-egy lófogatra számítani. Amint a terjedelem ettől kisebbre fordul, már nyomasztóvá kezd válni az a 3—5 kát. hold, amely Alföldünkön egy-egy lófogat eltartására szükséges. 10 kát. holdon már a nyers jövedelem fele-harmada rámegegy s a még kisebb földdarabon a szántóföldet megeszi a lóistálló. A régi világban fuvarozásból élő falvaink is voltak, de az ily kisebb földművesnek is töméntelen fuvarozó-alkalma volt; még ő hordta a termények javát uszályhoz s a gyér vasútállomásokra, földet, követ, kavicsot fuvarozott az út- és gátépítő országon át, téglát, cserepet, tüzelőt, hordót, ládát szállított könnyű kis parasztkocsin, a másnak járhatatlan utakon.

A vasút sűrű hálózata s a gyorsjáratú gépkocsi leváltotta a törpe-fuvarost. Két kis lovával, kevés földjével magáramaradt, *csak-épp-szántóvetőnek* a tegnap kocsisa. Akármerről forgatja, nem találja meg számadását a két lovon, mely annyi szemesterményt megeszik, mint tizenkét gazdája. Ha meg nekibúsultan vásárra viszi a két lovat s szántáskor, vetéskor, hordásban nagyobb szomszédjára szorul, már vége is független gazdai mivoltának. Már meg robotot szolgál a kölcsönigáért, pedig ezt az

igát csak akkor kapja kölcsön, amikor a nagyobbak már végeztek a maguk dolgával.

Huszonöt hold kellene mindenkinek. De van-e annyink, ha minden nagybirtokot is felosztanak az utolsó szérüsarkig? Bizony nincs. 3 millió holdat 25 holdankint mindössze 120.000 „ekés-szekeres“ kisbirtokra lehet szétbontani. Hogy mindenkinek jusson, ötször-hatszor ennyire volna szükség már ma is. A mérsékletnek, amellyel nálunk a nagybirtokhoz nyúlnak, ez egyik főoka. Hogy csak egyötöd, egyhatod szegény magyarnak jutna belőle.

Csakhogy a bontakozó élet nem érheti be azzal, hogy örökkön a fejünket rázzuk: „ezt nem lehet, azt nem lehet.“ Azt is követeli rajtunk, hogy: „hát akkor mit lehet?“ A családok szaporodnak, s a birtoktalan, vagy elégtelenföldű földművesek száma egyre nő. Nincstelen sorsuk s a föld hanyatló jövedelmezősége nem állítja meg sem a szaporodást, sem a föld agyonozlását.

Európa érc- és szénmedencéjének régi ipara, sok városában kézművesrendje, a népszámtöbbséget annyira-mennyire fel tudja fogni. Ha még a nép hajlama s hagyománya is kedvez az *osztatlan* örökrésznek, mint Németországban, az egykézben maradó „életképességet“ igyekeznek megőrizni. Előbb a „törzsöröklés“, majd a „bauernföhiger Erbhof“ rendszerébe foglalják. 1936-ig a nemzeti szocialisták Nizsalovszky szerint 700—750.000 egyenkint 35—220 hold terjedelmű törzsmajort létesítettek. Még nem világos, milyen sikerrel s hogy a kimaradtak és még kimaradók, mikor a törzstől elszakadnak, hova szakadnak? De sorsuk, ha kisebb sors is a törzsöröklés szerint birtokos sorsánál, nem egészen reménytelen: — Németországban.

Nálunk a birtokból kimaradó örökösöket nem várná az iparforgalom és a városi műhelyek munkáskereslete. A tengerentúli kivándorlás megakadása óta az egy budapesti vékony szivárgáson kívül nem volna más választása az *osztatlan* örökség ágrólszakadtjának, mint hogy szaporítsa a nincstelen falu piactéri ácsorgását. Nálunk is módot ad ugyan az 1920. évi XXXVE t-c. 74—75. §-a a családi birtok egykézben maradására s az 1936-i új hitbizományi törvényben is vannak rendelkezések, amelyek kis paraszthitbizományokra gondolnak. Kisbirtokososztályunk nem él vele. Mattyasovszky szerint azért, mert „ragaszkodik függetlenségéhez és gyermekei egyenlő osztályához s ez fontosabb előtte, mint a birtok egységének fenntartása.“ A magyar paraszt egyénibb lelkületével és igazságszeretetével nem ellenkezik a nemzet közfelfogása sem, amely a *köteles* részhez ragaszkodik. Alighanem azért is, mert nem tudja mivel biztatni a földörökségből

kimaradókat. Hova menjen közülök, akinek se föld, se hajlék nem jutott? Ha volna földünk elég, mérőléccel adódnék a megoldás: az örökhagyó vagyona s hitele erejéig terjeszkednék s nem épp csak egy fiának hagyhatna töldvagyont. Hanem ehhez föld kellene. Nitrogént már tudunk a levegőből termelni. Földet még nem.

A keleteurópai földosztás csak egyik céljául vallja új üzemek alakítását. A higgadó idők mindinkább a *másik* célt tolják homloktérbe: az „életképtelen“ törpeüzemek „életképesekké“ való kikerekítését. 1928-ig a balti államokban, Csehszlovákiában, Ausztriában és Magyarországon együttvéve 660.000 új üzemet létesítettek s ennél alig kevesebb — 618.900 — törpeüzemet kerekítettek ki „életképes“ kisüzemmé. Csakhogy nálunk még 1935-ben is 767.487 törpebirtokosnak átlag 0.4, 664.263-nak átlag 2.4 kát. hold birtoka van s e két (0—5 kát. holdos) nagyságcsoport 1,933.345 kát. holdat foglal el. Közülük a legnagyobbban is csak egyötöd annyi a földje, mint amennyi egy-egy lófogatot egész éven át meghálálna. Az 1936. XXVII. t.-c. már nem akar tudni új törpebirtokokról és a meglévők számát is csökkenteni kívánja azáltal, hogy a törpebirtokot lehetőleg a család megélhetéséhez elégséges terjedelemre egészíti ki. Ám arról az „életképes“ kiegészítésről, amelyet valamikor Darányi Ignác szabott ki telepítő-akciója során, a 15—37 holdas határról föld híján nem lehetett szó.

A nagy Háború nyomán pazarul osztogatott törpebirtokok semerre sem mutattak valami biztató képet. Védelmezőik, mint a lengyel Grabski, a román Serbán, az átmenet nehézségeire hivatkoztak. Ez a hivatkozás nem szűkölködött *minden* alap nélkül. Az eleinte parlagon hagyott parcellákat végül is eke alá fogták. Fecskefészek módján egy-egy putrit is építettek fölébe. Még Romániában is, ahol a legvadabban osztogatták a földszilánkokat, az 1922-ben 10.34 millió hektárra hanyatlott szántóföld 1930-ig 26 százalékkal 1303 millió hektárra emelkedett. Már a *hozamok* csak vontatottan követték ezt az emelkedést: a búza román hozama 1922—26-ban 86, 1926—1930-ban 9.8 q, a kukoricáé 9.9 és 10.5 q. De Nyugat-Európából is a kiábrándulás hírei érkeznek. Angliában a háború után 1—2 acre-en létesített hadviselt-tanyák államsegéllyel is csak tengenek-lengenek. Németországban a nemzeti szocializmus elfordul az addig szaporított és szaporodó parcellától és olyan parasztbirtokkal próbálkozik, amely a maga emberségéből is meg tud élni. Nálunk a telepítési ankét, ha nem is az egész országra: egy-egy országrészre szinte kicövekei a még „életképes“ határbarázdát. A nagy Háború küszöbén Oroszországban is ezzel a cövekeléssel vesződnek min-

denfelé. A zemsztvók birtokvitáiban örökös panasz, hogy a német telepe-
sek annak idején átlag 20 hektárt kaptak, holott a muzsiknak csak 7 hektár
jutott. Csoda-e, ha a muzsiknak felkopik az álla, a Volgavölgy és Szibéria
németje meg gyarapszik? Mintha bizony a mezőgazdasági sikernek s bal-
sikernek más magyarázata nem is volna, mint a hektárok száma!

A tárgyilagos szándékú ítéletet óvatosságra készteni, hogy sok min-
dent tudnak be a *birtoknagyságnak*, aminek pedig ahhoz semmi köze.
Mielőtt ítéletet mondunk egyik, vagy másik birtokkategória értékéről,
mielőtt helyesnek, vagy helytelennek állapítjuk meg a föld megosztását,
előbb tisztázzuk, *mely jelenségek mutatnak vitathatatlan okviszonyt a vizs-
gált nagyságcsoporthal?*

Csak egy példa, mely a mennyiség síkjában marad s még nem nyúl át
a minőséghez: — akármilyen terjedelmű birtok, csak nem gazdaságos, ha
nincs *tagosítva*. S ki állja útját a tagosításnak? A nagybirtok? „Gömörben,
mondja Fehrentheil-Gruppenberg lovag, minden parasztbirtokosnak átlag
16 különálló s a határban szétszórt földdarabkákból tevődik össze a birtoka.
Csonka Hont megyében egy-egy parasztparcella átlagos nagysága alig 460
négyzetööl, úgyhogy itt az átlag 3 holdas kisbirtoktípus 11 különféle darab-
ból áll. Vályi Pál járdánházi földműves birtokivének hiteles tanúsága szerint
ez az 51 holdas birtok 267 egymástól különálló parcellából áll.“ Vitéz Takács
László 1932-ben a következőképen állította össze Térjék somogy megyei
község s abban Vas János birtokos mezőgazdasági sorsát tagosítás előtt és
tagosítás után:

a) Tagosítás előtt		b) Tagosítás után	
<i>Térjék község:</i>	<i>Vas János birtoka:</i>	<i>Térjék község:</i>	<i>Vas János birtoka:</i>
1350 kát. hold, 204 birtokos, 2378 parcella, 12 parcella esik egy átlagbirtokosra; 900 négyszögöl parcella átlagnagysága	16 kát. hold, 23 parcella, 1100 négyszögöl egy parcella átlagnagysága 211 km. a mesgyék hossza, 768 km. egyszeri oda-vissza- út a földekhez 198 kézi napszám (kell a meg- 80kétfogatú neveléshez iga 1	1350 kát hold, 220 birtokos 692 parcella, 3.1 parcella esik egy átlagbirtokosra, 3120 négyszögöl egy par- cella átlag- nagysága	16 kát. hold, 1 parcella, 2.44 km. a mesgyék hossza, 3.8 km. egyszeri oda- visszaút a földekhez, 154 kézi napszám kell a 64 kétfogatú igaj les ^e “ V.

Megtakarítás Térjéken a tagosítás révén:

Üzemi kiadások csökkenése — 20 %

Terméstöbblet = 20 %

Kleisner oly 50 holdas birtokot említ, amely 47 darabban fekszik, a legközelebbi parcella 800 méterre, a legtávolabbi 8.9 kilométerre a gazda udvarától. A 47 ingatlan távolsága a lakóhelytől összesen 190 kilométer, egy évben ötször oda-vissza menve 1900 kilométer. De nehogy azt higyük, hogy ez a szörnyű földfaragás csak nálunk folyik, mert már közel vagyunk Kelethez. Tartozéka az Nyugaton is az osztozkodó örökségnek s annak, hogy a paraszt igazságosan akar osztani örökösei közt. Németország azon részeiről, ahol nincs osztatlan örökség, panasolja Münzinger tanár 1934-ben, hogy Hohenheim tudós tövében van járás, melyben a parcellák átlagnagysága 9 ár és több oly Württemberg! járás van, ahol az átlag 10—15 ár. Egy 30.27 hektár nagyságú kisbirtokot 162 parcellán kellett összekeresnie, egy parcella átlagnagysága 18.8 ár, a legkisebb 0.73 ár, a legnagyobb 124 ár. A távolság az összes parcelláktól oda-vissza 412, ötször számítva 2060 kilométer. Württemberg tagosítatlan járásaiban a munkaórák 30—40 százalékát hiába pazarolják. André 1929-i hesseni adatai szerint tagosítás után a legkedvezőbb esetben az emberi és állati munkateljesítmények már csak 45 százalékára van szükség. Pedig még 1932-ben is 7 millió hektárra becsülték Németországban a tagosításra váró területet. Nem csoda, ha a németek megsokallták a dolgot s 1934-ben szigorú törvénnyel próbálnak e kulimunkára emlékeztető erőfecsérlésnek véget vetni.

Tárgyilagos ítélet nem mérheti össze a nagybirtok hozamait az olyan kisbirtokéval, amely még többszáz földforgácsból áll. Ha Vas János terjéki földműves tagosítás előtt csak ötször az évben megfordult volna 16 holdas birtokának minden parcelláján, 3940 kilométer utat kellett volna megtennie. Tagosítás után csak 19 kilométert. Nemcsak a nagybirtokból, a *kisbirtokon* is van mit kikerekíteni.

Ha 25 holdon alul egy lófogat tartását sem hálálja meg Alföldünk: puhatolnunk kell, nem lehetséges-e a gazdaságos üzem e 25 holdas határát valamiképen lejjebbszállítani? Nemcsak azért, mert enélkül a még oly óvatos birtokreformhoz is minden földünk kevés, hanem már ma is birtokban lévő kisgazdáink érdekében is, kiknek túlnyomó része e 25 holdas határnál kisebb és csaknem másfélmilliónyi számuk még 5 holdnál is kisebb földterületen gazdálkodik. Annak, hogy az igatartás ne legyen szükségkép a független üzem feltétele, más módja nincs, mint a talajművelés és a fuvarozás mással való elvégeztetése e célra alakuló vállalkozások, földbérlo-, vagy munkavállaló-szövetkezetek, ha másként nem: állami gyámolítás útján. *A kicsiny üzemeket gazdaságosan csak közösen, vagy kívülről lehet mély-*

műveléssel ellátni s távoli fuvarjukat csak közös, vagy külső erővel lehet gazdaságosan elvégezni. Másként nem boldogul az aszályal, távolsággal a kicsiny földműves.

„De hát tehetek én arról, hogy olyan drága a takarodásom? *Azért* nem tudok én a vasútig eljutni, mert a birtokom kicsiny?“ — így védekezik a kisbirtok, amikor a nagybirtok hívei reménytelenül költségesnek mondják üzemét. „*Azért drága a takarodásom, azért nem tudok fuvarozni, mert nincs hozzá utam.* Építsetek utat s a törpegazda is utoléri magát...“ S valóban vannak vidékeink, ahol minden vasúti hordás egy-egy Jules Verne-regény. Takarodáskor egy millió Don Quijote biztatja Rosinante-ját a feneketlen magyar dűlőutakon. A kisgazda takarodását, piaci fuvarját ki kell vegyük a regényírók kezéből s rá kell bízunk a mérnökökre. Ez nem csekély vállalkozás. Dálnoki-Kováts államtitkár a 3000 magyar falun átvezető főutat faluvégtől faluvégig 5—6000 kilométerre teszi: 300 millió pengőnkbe kerülne, hogy csak falvainkon át is kőutak vezessenek. Az átlag 3—4 kilométer hosszú dűlőutak évi forgalmát átlagosan 5—6000 tonnára becsülve alig meri remélni, hogy azok hamarosan korszerű karba kerüljenek. A piac legfontosabb közlekedő erezetét a bekötő utak adják. Ma még 650 magyar községnek nincs köves útja az országútig. 7—8 évünkbe s 40—50 milliónkba¹ kerül még, amíg ezek kiépülnek. Th. Oberländer írja 1935-ben Lengyelországról, hogy a paraszt nyomorát javarészt az utak és vasutak hiánya okozza. A lengyel földterület 34%-a, Orosz-Lengyelországnak meg 58%-a 10 kilométernél távolabb fekszik a vasúttól. A kisbirtok nemcsak azért érzi sokszorosan az utak hiányosságát, mert szétszórta él és apró tételekben még előbb össze kell hordania valahova a terményt, hogy abból vagóntétel adódjék. Hanem azért is, mert épp azok a termények, amelyeknek éppen ő a legtöbb hasznát látja, sűrűn ismétlődő apró kis fuvarokkal járnak.

A nagy- és kisbirtok a környezettől független, magáért való érték-jegyét csak hézagosan állapíthatjuk meg, amíg ilyen utaink vannak. A D. L. G. megállapítása szerint, melyeket von der Goltz tett közzé, 1922-ben 14 megvizsgált üzemben, a felnőtt szarvasmarhák átlaga 160 márka nyersbevételt szolgáltatott, ha a tanya 11·8 kilométerre és 227 márkát, ha 0.7 kilométerre volt a vasútállomástól. Ezek a különbségek meg kell hogy sokszorozódjanak, ha azokat vadregényes utainkra számítjuk át. Csak nézzük a kérdést a másik végéről. Eljutottak volna-e Észak-Európa kisgazdái oda, ahol ma vannak, ha Napoleon nem építi ki kőutaikat?

Javarészt ennek az útnyomornak tudható be, hogy dunántúli *kisgazdáink* 1929-ben Juhos tanár számtartási adatai szerint *átlagosan 20 százalékkal rosszabbul értékesítettek a nagyban fizetett piaci árnál, viszont valamennyi szükségleti cikküket átlagosan 26 százalékkal drágábban fizették, mintha nagyban vásároltak volna.* Ennél bizony *a kisgazda is* sokkal gazdaságosabban érintkezhetnék a piaccal, ha megkapná az utat, ami neki jár. S ha ezen az úton sem a maga két lovát bízthatná, hanem a közlekedés tömegesebb, gyorsabb és olcsóbb eszközeivel élhetne ő is. Ha lesz hozzá kőút: — van-e a töke számára biztosabb vállalkozás, mint e paraszti forgalom lebonyolítása? Van-e egészségesebb szövetkezeti feladat? Van-e ennél jobb helye az államsegélynek? A közlekedési eszközök egy hányada nyilván azért hiányzik, mert nem lehet a tanyarendszer természetadta szét-szórtságán maradék nélkül segíteni. *Ez a hányad természetből fogva csökkenti a kisgazdaságok piaci rátermettségét.* De vajjon *csak ez a hányad hiányzik-e a kisbirtok forgalmi lehetőségeiből?* Megépített-e Kelet-Európa minden utat, amit *a kisüzem is* meghálálna? Kifejlesztette-e a közvetlen beszerzés és értékesítés a *kisbirtokra is* alkalmazható módozatait? Nem a *kisüzem* rossz, ha *csak* utai rosszak. S nem kell még feladni a tanyát, amért *szövetkezetei* fejtlenek.

A mechanika csak vontatottan vesz részt a kisbirtok felemelésében. Hiába sűrgeti Zörner tanár a mezőgazdasági gépgyárakat, hogy fognának már hozzá *a kisüzem sajátos gépleltárának* kieszeléséhez. Hiába adja meg az elvet is: a kisgazda csak *sokoldalú* gépet tud gazdaságosan kihasználni, gyártsanak hát a gépgyárak sokoldalú gépeket. Csakhogy éppen itt a bökkenő. *A gépesítés ökonomikus elve a sokszerű lehető csökkentése s nem szaporítása.* Már a gépek gyártása is csak akkor gazdaságos, ha tömegével lehet egyformát gyártani. S a mezőgazdasági gépgyárak éppen azért nem tudnak zöldágra vergődni, mert már most is pazarlóan sokoldalúak. Lanzék mezőgazdasági gépgyára Mannheimban 25.000 különféle alkatrészt kénytelen tömeges példányszámban raktáron tartani... Hogyan vállalkozzék még arra is, amit Zörner kíván tőle, hogy *mindentudó géptörpéket* szerkesszen a százféle földű, ezerdolgú kisgazdának?

Ahol multhatatlan, vagy legalább is okszerű, hogy a mezőgazdaság munkáját géppel végezzék, ott a nagybirtok fölénye ma még technikai adottság. Nehéz talajon, munkatorlaszokkal, kevés csapadékkal a gép szerepe nő. Ezért mindegyre fontosabb, ahogy kelet felé haladunk kontinensünkön.

De a gép fölényében részesedhetik a kontinentális égöv *kisgazdája is*. Vagy úgy, hogy üzeme számára *részes munkával* a gépesített nagyüzemről szerzi meg a géppel ott jobban, könnyebben termelhető, vagy úgy, hogy *össze tud fogni* s közösen használ kisbirtokostársaival így már gazdaságos nagyüzemi gépeket. S mért ne küldhetné a bérlőszövetkezet földjére évente mélyvasat a hitelszövetkezet, amely létrehozta, vagy az állam, amely okosan akarja gyámolítani és mélyszántással ad neki közsegélyt? Ha van ily mód, hogy a kisüzem is részesüljön a nagyüzem gépi fölényében: — akkor e részesedés arányában a kisüzem talajművelési, letakarítási, tárolási hendi-kepe már csak gazdaságtörténeti véletlen, nem üzemtani szükségszerűség.

Viszont csak forma szerint független a nagybirtoktól elszakadó földműves s a nagyüzemből leszakított földdarab, ha az így teremtett „függetlenség“ magára hagyottan művelési, forgalmi és pénzügyi függésbe kerül. Ha csak a konjunktúrális bizonytalanság játszik vele attól kezdve szabadságban, ha csak az erősebb kíméletlensége éri most közelebbről, akkor ugyan rossz vásárt csinált. Feladta az összefüggő terület előnyeit s cserébe hozzájutott a szabadság hátrányaihoz. Hogyan igazodják el Kelet-Európa földművese a két végzet között?

Meredek oldalon, süppedékföldön, tuskós irtványon, mindenütt, ahol jobban lehet kapálni, mint szántani: a kisbirtoké a fölény. Ahol a terep hegynek-völgynek ugrál, vagy másként szaggatott: ott a nagyüzem gépei kifulladásnak vagy megakadnak. Ahol harmat, eső, talajvíz tömegével terem takarmányt és sűrűn ad fehérjében dús, zsenge pillangóst, ahol a legelő tíz hónapon meleg, de egy napig sem tikkadt és tisztán termi füvek fűszerét, ott olcsón nevel drága állatot a parasztszorgalom.

Már ahol óriás szántógépek túrnak, aratvacséplők kaszálnak szabadon s a kurta évad is sürgeti használatukat, ott a tömegesség előnye érvényesül, mert tömegével jobb a kihasználás s a karbantartás olcsóbb. Ahol mély talajműveléssel kell minden csepp esőre ügyelni s ahol a talajvíz is csak messziről s lomhán segít a növény szomjúságán: ott nem megy sokra a könnyű eke s a mokány lovacska. 40 hollandi tehénhez elég egy takaros kis parasztudvar, de Ausztrália merinója már jobb, ha tízezrével járja a határtalan sópusztákat.

Néhány éve von Nostitz müncheni tanár a geológiát hitta segítségül, hogy szembeállítsa Német- és Oroszország birtokpolitikáját. Nemcsak azon múlik, mondja, hogy Németország orográfiája kedvez a kisbirtoknak, mert hegy-völgy s hullámos terep sűrűn váltakozik, holott Oroszország mező-

gazdasági művelésre legalkalmasabb területei egyenletesen lapos rónaságok, amelyek szinte kínálkoznak, hogy nagybirtokok lehessenek. Afár a talaj képző kőzetek is más és más birtok politikára utalják a két birodalmat. Oroszországban a talajképző alapanyag óriási méretekben egységes, míg Németországban egészen rövid távolságokon is nagy földtani különbségek gyors ütemben váltják fel egymást. Oroszországban javarészt egységes képet mutat a talajprofil, holott Németországban már csekély mélységekben is tarkán változik a talajok rétegződése.

Azt már Nostitz is hozzáteszi, hogy az emberi kultúra s különösen a földművelés módja sokat tompított e különbségeken s a talajképző málladékok már csak e módosulásokon át hatnak a földbirtok megoszlására. Nem változhatatlan, nem végzettszerű rangsor, amit a geológia itt és ott a kis- és nagybirtok számára kijelölt. Talán ősrégi súlyelőny volt a történelmi startnál.

S ahogy a földműves évezredek óta tompítja a talajképző kőzetek hatását, tompítja az éghajlat jelentőségét is a birtokmegoszlásban. A magyar nagyüzem nagyobb éghajlati rátermettségére vall, ha az utolsó tíz év átlagában búzából 25, burgonyából 24, kukoricából 15, lucernából 12%>-kal nagyobb termést takarított le, mint kisbirtokosunk s e különbség valóságosságát bizonyítja, hogy évről-évre ismétlődik és nem enyhül: 1930—36 között is a búzatermés uradalmi többlete sohasem száll 120 kg alá és egyik évben 220 kg-ig emelkedik. Ma még e különbséggel számolni kell, mikor a nagyságcsoportok nemzetgazdasági értékét megítéljük. De ez a különbség nem kell, hogy az idők végéig enyhülés nélkül ismétlődjék.

A kisebb hozam nem kicsiny oka, hogy 1932—33-ig csak keveset áldoztunk földművesnépünk szakoktatására. Balsikereink javát csakúgy ennek tudhatjuk be, mint ahogy Dánia sikerei javát népfőiskoláinak köszönheti. 1932—33-ban Magyarországon 900 gazdasági továbbképző működik, ezekben 88.000 a tanulók száma, egy töredéke csak azoknak, kiknek a helyük ott volna, önálló szaktanító mindössze 20.000 földműves ifjút tanít s a tulajdonképeni szakiskolákba meg csak 1300 gazdaifjú jár, félannyi, mint a kétharmaddal kisebb népszámú Dániában. Az utolsó években jól észrevették szegénységünk e forrását s a kormányzat erős kézzel igyekszik azon enyhíteni. Minden iskola, minden iskolapad csökkenti kisüzemünk hátrányát a nagyüzemmel szemben.

Arra kár szót vesztegetni, hogy kis- és nagybirtok közt nincs örök-érvényű üzemtant rangsor. Az egyik nem szükségképp „műveltebb“, mint

a másik, bárha szebb sorjában teszi is a kitervelt ugyanazt, miközben a kisebb sokféle dolgával forgolódik. Lehet bár tízezer hold: — ha trágyalé loccsan hanyag udvarán, „parasztibb“ birtok az, mint B. Tóth Ferencünk harminc egynéhány holdja, melyről megaranyozta Nagykörös rossz homokját. Bizony nem volt nagyüzem, együtt vagy másfélszáz hektár volt az a két kis tanya, amelyen a Shorthorn-marhát kitenyészttette a kettoni Colling s a chiltoni Mason. Mathiász János meg nem több kecskeméti földön, mint amit egy lófogatra mondtunk elegendőnek, nevelte fel csemegezőlőnk világhírét.

S az ország hány aszott szögölén borította fel a kis- és nagyüzem hagyományos rangsorát törpe vízművével egy-egy szegény paraszt! Az Eger-patak völgyében egyszer csak elkezdték a maguk emberségéből öntözni 800—1000 négyszögölnyi földcskéiket, együtt 78 holdat a makiári parasztok. Levesznek holdjáról némelyik évben 80 mázsa lucernát. Melyik nagybirtok vesz le annyit? A maguk erejéből kezdtek öntözni a vásár-helyiek is. Ma kétszáznyolcvanan 320 holdat látnak el vízzel ártézi-kútjaikból. Ők maguk leleménnyel szerkesztettek kézierőre vízemelőt Hódtavon, Kopáncson; termett is már a megöntözött holdakon 134 q burgonya és 40 q kukorica, három- s négyannyi, mint azelőtt. Veheti-e birtokpolitikánk e három-négyannyit termő pásztákat is annyiba, mint azt a parcellát, amelyet gondolat nélkül löktünk neki a tiszántúli aszálynak?

Magyarországon a *demokrácia az öntözéssel kezdődik*. Az ezermester már ma is egyholdas kis Dániát teremt magának, mihelyt vizet szerez.

Ha ügyeskedünk s kiki a maga helyét találja meg s nem a *másét*, jól s okszerű termelőhelyen fér meg minden nagyságcsoporthoz. Csak azt kell termesztenie mindenkinek, amire a természet és a piac utasítja, nem annak a fordítottját. „Látva azt, írja 1928-ban Füzesabonyról Váczy Mihály dr. kisgazda, hogy a község vasútállomására évi 50—60 vágón káposzta, mint fogyasztási cikk érkezik, joggal kérjük: „Hát a község lakói mért nem termelnek?“ Hiszen patakok szelik át a határt. Minden kellék megvan a káposztatermesztéshez, csak a termesztő hiányzik.“

Kisebb hiba, mint ami itt történik, Budapesten. Pestkörnyéki falvakban is láthatunk rozssal elvetett udvart, ha a házkaput kinyitják. Rajta legyünk, hogy a hozzáértő idegen a túlsó oldalra nézzen, mikor arra kocsizunk vele: — nincs az a Halászbástya, amely eltakarná a rozssal elvetett házudvarokat.

Hanem a hiba még csak súlyosodik, ahogy közelebb s közelebb érünk világvárosunk határához. Budapest szántóföldje 4660 hektár. A 4660 hek-

tárból 732-ön, itt Budapest földjén búzát és rozsot termelünk, 448 hektáron árpát és zabot. Világvárosunk 1071 hektárján kukoricát kapálunk ... Bodor tanár szerint főzeléket mindössze 600 hektáron természetnek a budapesti földművesek. 1700 lélekre esik egy hektár főzelék... Holott a főzelék szállítására drága, a szántóföldön térigénye csekély. A főzeléket 200 kilométerről hozzuk, a búzát a Viztorony mellől. Szalmakazal Budapesten ...

A nagy- és kisüzem felsőbbsege a történelemmel változik. Még a természetadta előnyök és hátrányok is módosulnak, elmosódnak, öntözik már a Far Westet, Egyiptomot, Szudánt, az éhes Indiát: maholnap végre csatornához jut a Tiszántúl is. Az öntözött föld megsokszorozza elosztható földvagyonunkat csakúgy, mint ahogy eddig a mélyebb művelés javallta, hogy mentül többet együtt tartunk. S a föld úgyis magától oszlik, mihelyt öntözik. Összeszuszorodik nálunk is a nagybirtok legfőbb értelme, legmélyebb oka, hogy jobban állta a száraz éveket. De az öntözésig még nehéz s nagy út vezet. Hajszolni nem szabad: a mulasztásnál nem jobb a balsiker.

Másik szorzónk, mely földünket sokszorozza: annyi szakiskola, mint amennyi Dániában van. Több földje van, kinek több iskolája van.

Harmadik szorzónk: a távolság enyhülése. Belül az üzemen, tagosítással. A piac felé, a többi magyar felé, az egész világ felé: kőutakon. Egyötödével, egyharmadával több földje van annak, akinek a birtokát tagosították. Kétannyi földje van annak, kinek kőútja van.

Negyedik szorzónk: az emelkedő város, a finomodó piac. Javulásuk, boldogulásuk a paraszthoz jut el legelőbb, mert jobb időkben éppen azokat a terményeket vásárolják emelkedő aránnyal, amelyeket a paraszt termel sikeresebben.

Marad-e helye, módja, hivatása e változásokban is még a magyar nagybirtoknak? Félelmetesen magunkra maradunk lassan nagybirtokunkkal. Köröskörül — kevés kivétellel — vagy nem volt, vagy most felosztották. Csakhogy ahol most osztották fel, sokhelyütt most szegényebbek nélküle. Mert nem csak ott osztották fel a nagybirtokot, ahol már nem volt rá szükség. Ott is felosztották, ahol csak haragudtak rá. Már a román Sisesti megriadva mondja: mindent felosztottunk s most már nincs mit osztanunk. Mi magyarok józanabbak voltunk. Végigfontoltuk a *nagybirtok* előnyeit is és kisbirtokaink még *fejletlen* létfeltételeit. S mert végigfontoltuk: azért van még s lesz még soká nagybirtokunk is.

Ne restelljiik, hogy a végén csaknem egyedül maradtunk vele Európában. Mi alkalmazkodtunk a kontinentális éghajlat üzemi követeléseéhez. Tőlünk keletre oly népek laknak, amelyek nem tartották szükségesnek, hogy ezekhez az üzemi követelésekhez alkalmazkodjanak. Tőlünk nyugatra meg oly népek, amelyek már nem a kontinentális éghajlat alatt munkálják mezőiket. Emezeknek nem az a parancs szólt, ami nekünk. Amazoknak ugyanaz a parancs jutott, de ők nem követték.

Tanulságul végül is egy tétel fogható össze: a nemzet legtöbb tagjára és egyetemes céljaira az a birtokpolitika a legkedvezőbb, amely a különböző birtokkategóriákban rejlő értékeket összehozza s egyiket a másik kiegészítésére használja. Ha a kisüzemet hozzásegítjük a tömegesség *technikai* előnyeéhez s ha a nagybirtok nemcsak munkaalkalmat, de *otthont* is ad munkásainak, a két nagyságcsoport között már csak telekkönyvi különbség van. Országunk legjobbjai a két ellentétes irányból végül mégis e szintézis felé törekszenek.

A bolsevik Oroszország e téren is a két végletet választotta, nem a szintézist. Dogma szerint, tiszta kísérleti kultúrában valósította meg egyszer *csak* az egyik, másszor *csak* a másik birtokkategóriát. Előbb *csak kishirtokot* tűrt meg, utóbb *csak mammut-üzemet*. S mi lett a vége? Előbb nem volt búzája s most nincs teje ...

1928. április 25-én és 26-án Ukrajnán szörnyű fergeteg vonult végig. A washingtoni eróziós feljegyzések szerint 700 oroszországi megfigyelőállomás próbamérései megállapították, hogy ez a „fekete vihar“-nak nevezett orosz fergeteg 15,400.000.000 tonna földet vitt magával és rakott le Lengyelország és Románia különböző részein.

Pedig Oroszországban akkor már minden nagybirtokot az utolsó röpig felosztottak a parasztek között. A nagy Háború előtt 14 millió parasztbirtok volt Oroszországban. Az összeomlással elkezdték a nagybirtokot, a nyugati javát is, vadul osztani. 1928-ban érte el a földosztás csúcspontját, ekkor már a parasztbirtokok száma 25 millió. A termelés mindjobban szét-esik, a kivitel megáll, a városok élelem nélkül, sötéten néznek a falvak felé, de a paraszt is éhezik.

Ekkor nagy hirtelen a másik végletbe csapnak át. Előbb a nagyparasztokat, a *kulakokat* sajátítják ki. Azután 14 millió, majd újabb 4 millió kisparasztot is *kolkoszokba*, kollektív üzemekbe kényszerítenek. E *kolkoszok* közül a legnagyobb a *Gigant*, jószágigazgatójának 60.000 kilométert kel-lene végigkocsikáznia, hogy csak át is szaladjon minden majorján.

1928 előtt a parasztüzemek 97 százaléka független volt, 1936-ban már csak 11 százalék: 18 millió tanyát 250.000 *kolkoszba* tömörítettek. 1931-ben a moszkvai mezőgazdasági egyetemnek 12.000 hallgatója van. De ezeket arra tanítják, hogy időben és térben változatlanul rendelkezzenek azzal, ami időben és térben folyton változik. „A bürokratikus és nagy mértékben központosított igazgatás, jelenti az óriás farmokról az amerikai kormány szakértője, ugyanazokat a szabványokat és módszereket alkalmazza, akár Szibériában van az a farm, akár a Kaukázusban.“

A mammut-üzemekben két év óta lényegesen javulnak a gabonahozamok. De a beutalt parasztok kevesebb tejet fejnek. A világ minden országában éppen most rohamosan emelkedik a tejtermelés. Csak épp Oroszországban hanyatlott vagy 30 százalékkal. Traktor van, *combine* van. A 18 millió tanya eltűnt és a Gigant rádiusza 60.000 kilométer. De tej, az kevesebb van. 1926—30 átlagában 284 millió, 1931—35 átlagában már csak 200 millió hektoliter tejet fejtek Oroszországban.

A gépesített nagyüzem első központi traktorállomását 1928-ban állították fel A. M. Markevich agronómus vezetésével egy délukrán állami *sokhoz-on*. A „fekete vihar“ nem törődött az új állomással. Még abban az évben elvitte a traktorok elől Ukrajna földjét Lengyelországba és Romániába.

Oroszország a világtörténelem legnagyobb kísérleti telepén mindkét végletet, a „Gigant“-ot is, a 25 millió parcellát is tiszta kultúrában próbálta ki. De éppen, mert mindegyiket egész külön, *egészen* a másik nélkül akarta, mind a kettőn rajtavesztett.

KIS LAK ÁLL A NAGY DUNA MENTÉBEN.

A földosztás legnyomasztóbb terhe, hogy miközben földet oszt, munkahelyet pusztít. Hiába minden áttatás: a belterjes kisbirtok ünnepezt földjén, Dániában is a paraszt magának tartja a munkát, nem ad belőle másnak. 205.000 farmján csak 20.000 idegen mezőgazdasági munkás dolgozik, 10 dán parasztüzemre esik egy munkás. Az OMGE 1935-re vonatkozó számtartási adatai szerint a belterjes Dunántúl kisbirtokainak egy két. hold szántóföldjére a nagybirtok munkabérkiadásának csak 38.6%-a esik. S a világ Icgbelterjesebb földjéről, a nyugatkínai Szecsuan tartományból jelentik 50 kis kínai farm számadásainak megvizsgálása után H. D. Brown

és Li Min Liang tanárok, hogy az üzemi kiadások közt csak 5% a munkabér... Mindig tömegével adódó s földdel ma győzhetetlen itthoni munkanap-feleslegünket a kisüzem aligha szívná fel s csak törpe arányban olvasztaná magába. *A családi birtok csak arra törekszik állhatatosan, hogy a család a maga emberségéből végezzen minden munkával s tornyosuló munkák évadján is szívesebben segít magán úgy, hogy a végletekig megfeszíti a családi munkaerőt, a surján gyermekeit, a viselős asszonyt, a nehézmozgású öreget is beállítja: csak hogy ne szoruljon idegen munkaerőre. A családtagok száma a kiindulópont, mondja a kisbirtokról az orosz Csaljanov és a német Zörner, ahhoz igazodik minden egyéb.* Ha lehet: a holdszám is. Ha nem lehet: az üzemág, az okszerűség, a talaj- és állatgondozás, a munkaidő, a munkaminőség. Inkább megkésnek hordással, aratással, de — hacsak egy mód van — maguk végzik. Dolgoznak lelkük fáradtjáig. Korán kelnek. Korán öregszenek. Nem látnak, nem hallanak mást, csak az egy dologtevést. Akárhogy is: *értelmet, függetlenséget, nyugalmat csak a magántulajdonnak az a formája jelent számukra, amelyben nem szorulnak másra.*

Mert az a kis birtok, amelyen élnek, minden más vonatkozást megelőzve — elsősorban *családi birtok*. Mint ahogy a vér is olyan folyadék, amelynek vegyi összetételén kívül valami többlete is van még: az élet megfoghatatlan lényege, akként a föld sem csak egyik formája a tőkebefektetésnek. *Oly tőke a föld, amely a szerves élet törvényei alatt áll, mikor az ember munkáját felfogja.* Ezért oly különös változata a tőkének is, a munkának is, mikor azok a földdel jutnak kapcsolatba.

Az élni akaró és az éltető élet: a vérség és az anyaföld kapcsolódik egybe a családi birtokon. Milyen nagy a családi birtok? Andrew Boss, minnesotai tanár nevetve válaszol: birtoka válogatja! terménye válogatja! Családi birtok az egy hold is, ha szamócat termelnek rajta. Családi birtok a 2000 hold is, ha a farmer felül a *combine-ra* és egy fiával meggyőz vetést, aratást, cséplést, búzafuvarat.

Hanem ezt amerikai tanár mondja. *Mi itt Európában másról ismerjük meg a családi birtokot. A mi európai földünk a család önellátásával kezdte történelmét.* Csak a feleslegét küldte piacra. De még *ma is* arról lehet megismerni a családi birtokot, hogy egy családot eltart, vagy mondjuk úgy: legalább egy családot.

Az a kérdés: az ősfoglalásnak ezt az óvilági öscélját tudja-e biztosítani a nagybirtok is? A családi birtokon a család létszámához igazodik

minden. A nagybirtokon a nagyüzem szükségleteihez. Nem jelent-e ez a második fokozottabb közönyt az ösfoglalás öscélja iránt, melynek legmagasabb valósulása a nemzetegész?

A birtoknagyság csak eszköz az ember szolgálatában. Annyit ér a nemzetnek, ahány otthont biztosít. A kérdés súlypontja a tűzhely.

Azok a felcsigázott remények, amelyeket a kisbirtok terményeinek vámkülföldi elhelyezéséhez fűztünk, javarészt túlzottaknak bizonyultak. Az elzárkózás, a vámteher nem kisebb a kisbirtok, mint a nagybirtok terményeivel szemben. 1933-ban, a falusi feleslegek legnehezebb esztendejében RácZ Jenő dr. így állítja össze *kisbirtokunk vámterheit*:

Az állatok és állati termékek bevíteli vámjainak alakulása

1929 és 1933 első felében (vm. = vámmentes)

<i>Aru</i>	<i>Év</i>	<i>Budapesti ár</i>	<i>Osztrák</i>	<i>Cseh bevíteli vám</i>	<i>Német</i>	<i>Olasz</i>
		<i>m é t e r m á z s á n k é n t p e n g ő b e n</i>				
Könnyű sertés	1929	164'—	vm.	16'94	21'79	14'—
	1933	87'09	26'06	38'—	68'10	42'—
Leölt tyúk.....	1929	250'—	9'27	22'23	27'24	5'52
	1933	119'40	21'72	22'65	27'24	51'15
Tojás	1929	120'—	vm.	6'78	6'81	vm.
	1933	64'80	43'44	6'78	93'34	43'63
Disznó zsír	1929	225'—	4'40	25'41	8'17	vm.
	1933	148'60	43'44	61'20	102'15	45'14
Vaj	1929	310'—	69'51	35'57	37'46	19.88
	1933	205'—	117'30	35'57	102'15	105'32

második soron áll. A kisbirtokos igazi célja, elsődleges rendeltetése, hogy ellássa otthonát. S Juhos számtartási adatai szerint valóban a háztartásához szükséges élelmicikkek 85—90 százalékát a saját földjéről, istállójából teremti elő s az egész birtok nyershozamának átlag 44 százalékát fordítja önellátásra az átlag 27 holdas magyar földműves. 1929—33-ban a dunántúli kiscgazda háztartása számára tartotta meg a tej 39, a tojás 42, a zöldség és gyümölcs 48, a sertés 49, a búza 54 s a baromfi 59 százalékát. 1929—33 átlagában egy-egy felnőtt földműves napi 17.39 fillér ára kenyeret fogyasztott a maga búzájából és csak napi 1 fillér ára lisztet és kenyeret vett pénzért. Holott a búza nem is volna jellegzetes kisüzemi termény. 1935-ben Juhos és Kulin számadatai szerint az átlagos dunántúli kiscgazda 1,490.152

kalóriára menő évi fejkvótájából 1,446.400 kalóriát maga termelt meg. Reichenbach és Jankó hódmezővásárhelyi és makói adatai szerint az átlag 57 holdas *alföldi* földműves önellátásában minősített szerepe van a kiskertnek. Ezek a kiskertek még az 1936-i jó évben is főzelék- és zöldségtermésük csak 2.92%-át, holott egész növénytermelési nyersszorzamuk 72.59%-át vitték piacra.

A köz- és magánterhek helyes elosztása elejét veszi annak, hogy a kisbirtok termelése önellátó öscéljától elidegenedjék. Elejét veszi annak, hogy a kisgazda többet küldjön piacra, mint amennyire szervezetileg szüksége van vesződsége fiziológiai kiegyenlítéséhez és mint amennyire gyermekeinek szükségük van, hogy egészségesen fejlődhessenek.

Biztosítja-e a mezei munka ez emberi és családi öscélját a nagybirtok is?

Hogy nagybirtokunk egyáltalán megállhasson a kelet európai változások között s még meg nem haladott hivatását szorongatott magyar végvárában betölthesse, annak múlhatatlan feltétele, hogy ne csak munkaalkalmat, de otthont is jelentsen a föld megművelői számára. Ágrólszakadt magyarság, amelynek *csak* munkahelye van, *otthona* nincs. Az otthontalan földműves kénytelen olyan munkafeltételeket vállalni, aminők a munkapiac helyzetéből pillanatnyilag adódnak. Nincs helye, ahova elvonulhatna, hogy a fordulatot megvárja. Nincs fedele, ahol meghúzhatná magát feltörő bajok, vagy a túlságosan kapzsi elől. Nincs otthona.

A cselédkonvenció és a részes kereset Magyarországon egybeépítette a kis- és nagyüzemet. De ez nem elég, ha mi részt kap a munkás, ha mi terménykeresete van, el kell kótyavetyélje. Nincs hova vinnie, hogy megszároghassa, felaggassa, bevermelje, hogy feletesse, tejet, zsírt, tojást termeljen a szemből és a szérűi hulladékból. Nincs otthona.

Mit kezdjen vakuló, üres idejével, ha kertje nincs? Hova tegye hajnalhoz szokott ébredését, ha ólja nincs? Istálló nélkül mivel töltse az év hosszabb felét, amint ásója kifagy s amíg nem sürgetik megint áprilisi kapircsát? Hova tegye betegét, rossz kedvét, hova öregségét, hol tartsa együtt szaporodó családját? Nincs otthona.

Ehhez se volna elég föld? Ehhez volna elég! 300 négyszögölből udvar, ól, vetemény, az egész otthon kitelik. Csak még házat kell hozzá építenünk. Házat a kis földhöz. Ez a *belsőség* nemcsak otthon. *Műhely is*, mely az uradalmi, vagy földbérlet-szövetkezeti nagyüzemben ma még gazdaságosabban termelt deputátumot és részeskeresetet többszörös értékre dolgozza fel

a család üres munkaóráin át. Kevésföldű ország akkor oszt gazdaságosan földet, ha abból mentül több *belsőség* lesz, udvar, kiskert és családi ház. Az 1936: XXVII. tc-nek van jól kitartható, napos ablaka a kisbirtokhoz nem jutó, nincstelen nép felé is. A törvény a mezőgazdasági munkásságot minél nagyobb számban kívánja házhelyhez és építési-kölcsönhöz juttatni s a telepítési alap jelentős hányadát e célra köti le. Még nem oldja meg, de már kitűzi a feladatot. Az első telepes-falu már meg is épült. Még vagy 500 falut kellene építenünk.

Birtokpolitikánk sarkkérdését nem lehet *csak* földdel megoldani. Téglá kell hozzá, cserép, gerenda sok s akkor a föld se lesz hozzá kevés.

HÚSZ ÉVVEL A HÁBORÚ UTÁN.

A lassan mégis csak öregedő tapasztalat, a lassan mégis csak hüvösödő ítélet húsz évvel a Háború után immár tisztábban kezdi látni, mi történt a keleteurópai földreform sok millió holdján? Ma már a birtokpolitikát csak az utódállamokban és Oroszországban alkalmazzák hatalmi eszközül kisebbségek elnyomására, osztályok megbüntetésére; az óriás földosztás többi szakaszain felülkerekedtek a *gazdasági* megfontolások.

Tiszta fejjel nézve: az *optimális nagyságkategória viszonylagos*. Időtől és tértől független, mindenütt áldásos, vagy nélkülözött értéknek csak a földtulajdon magját, az otthont ismertük meg. Máskülönb az az üzemnagyság a legmegfelelőbb, *amelynek egy-egy területegységén egy-egy munkaegység a legtöbb hozamegységet bírja megtermelni*. Lengyelország hiába osztotta fel nagybirtokait, amikor most arra ébred, hogy a gazdaságok 43.8%-ában nincs ló, 14.2%-ában nincs szarvasmarha és 30.7%-ában nincs sertés. A szerb pásztornép közt szétosztott dunabánsági magyar uradalmak magas színvonalú állatállományának pusztulásáról még 1937-ben is sötét képet fest a washingtoni kormány kiküldött szakértője. A román parcellanyomornak nincs más világos foltja, mint a Regát néhány bérlőszövetkezete. Nálunk meg nagybirtokot is hagytak eleget, amely csak mesterségesen megkötött földtorlasz. Okszerűség, belterjesség, a birtokos szervező- és vezetőképessége nem igazolja. Nem valósítja a nagybirtok társadalmi előnyét, hogy szervezett terület a terjedő anarchia közepette. Az ilyen nagybirtokon csak annak hátrányai érvényesülnek: a munkás, munkaalkalom és munkakereset társadalmi védtelensége az „Isten háta

mögött“. A pátriárkálizmus, mely ellensúlyozná, egyetemesnek nem vélelmezhető. Törvénszakaszok nehezen érik utói. Az ily nagybirtok gazdasági és nemzeti erőpazarlás. A Kaukázustól a Dunántúlig.

Talaja, éghajlata, piaca, embere válogatja: — 250 millió kelet-európai a Béke huszadik évében ezt tudja, nem többet, a földosztó Háborúról.